

تقدیم به :

- تمامی مددجویانی که محروم از آزادی می باشند و خارج از محیط اجتماع در انتظار احکام قضایی و یا تحمل مجازات در زندان ها و مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی می باشند.
- مسئولین دادگستری کل استان اصفهان و مسئولین سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور.

الف

سپاسگزاری:

خدای بزرگ را بیش و پیش از هر چیز سپاسگزارم که همواره زندگی ام را قرین لطف و عنایت خویش قرار داده و پیوسته توفیق دانش آموزی و دانشجویی را بهره من ساخت. بر آستان ربوبیتش سر بندگی فرو می آورم و بر درگاهش سجده شکر.

با سپاس فراوان از اساتید فرزانه و بزرگوار دانشگاه پیام نور و همچنین با تشکر فراوان از استاد گرامی آقای دکتر قدرت الله خسروشاهی که در نگارش این رساله قبول زحمت نموده و استاد راهنمای اینجانب بوده اند و همچنین با سپاسگزاری از استاد مشاور آقای دکتر نریمان فاخری و سایر اساتید دانشگاه پیام نور که در دوره تحصیلات تکمیلی با تلاش فراوان سعی در انتقال آموزه های خویش به این حقیر نموده اند و تمامی این همکاری و دلسوزی های اساتید گرامی بوده که اینجانب را موفق به تهیه و تدوین رساله حاضر و پیمودن دوره تحصیلات کارشناسی ارشد نموده است. همچنین لازم است از مدیرکل زندان های اصفهان و رئیس حفاظت و اطلاعات زندان ها و روسای زندان های مرکزی ، اردوگاه کاردرمانی و حرفه آموزی، کانون اصلاح و تربیت ، گلپایگان، داران، نائین و خوانسار که با اینجانب همکاری لازم را داشته اند تشکر و قدردانی نمایم.

ب

چکیده:

در هر جامعه افرادی هستند که ناقض برخی از قوانین و مقررات بوده و متعرض حقوق دیگران می شوند. برای مجازات این افراد ضمانت اجرایی وجود دارد که از جمله آنها حبس این افراد می باشد. بنابراین وجود زندان از نیازهای ضروری هر کشور می باشد و برای اداره زندان ها لزوماً باید مقرراتی وجود داشته باشد. در کشور ایران نیز همانند سایر کشورهای دیگر مقرراتی در رابطه با تأسیس زندان و مراکز مربوطه، چگونگی اداره آنها و چگونگی رعایت حقوق افراد زندانی وضع شده است. از آنجا که در این مراکز امکان نقض حقوق انسانی این افراد بیشتر وجود دارد لذا نهادهای بین المللی نیز توجه ویژه ای بر این قشر نموده اند و مقررات متفاوت و متنوعی وضع نموده اند.

موضوع این پایان نامه بررسی و شناخت این قوانین و حقوق وضع شده هم در کشور ایران و هم در جامعه بین المللی بوده و پس از شناخت این دو مجموعه، مطالعه تطبیقی بین این دو مقررات انجام شده است. از طرف دیگر وجود مقررات بدون اجرای صحیح فاقد ثمره می باشد به همین دلیل اجرای این مقررات در زندان های اصفهان و مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی این استان مورد بررسی قرار گرفت. هدف این تحقیق بررسی این مقررات و چگونگی اجرای آن در این مراکز بوده تا بتوان در نتیجه آن ضمن ارائه پیشنهاد برای اصلاح قوانین، تحقق حقوق این گروه انسانی را تضمین نمود و کمبودهای موجود را برطرف کرد.

روش تحقیق شامل مطالعه کتاب خانه ای یعنی اخذ و استخراج مقررات موجود در اسناد بین المللی و قوانین داخلی در خصوص افراد محروم از آزادی و تطبیق آن و سپس مطالعه میدانی یعنی بازدید از مراکز مربوطه، مصاحبه با مسئولین، گفت و گو با زندانیان و توزیع پرسش نامه در این مراکز بوده و در نهایت پاسخ پرسش نامه و مابقی مطالعات میدانی جمع آوری و تحلیل و توصیف گردیده است. یافته های اخذ شده دلالت بر تطابق نسبتاً مطلوب قواعد داخلی با مقررات بین المللی داشته ولی در مقام اجرا این مقررات در مراکز مربوطه به خوبی اجرا نمی شود.

واژگان کلیدی شامل: حقوق بشر، مقررات اجرایی، اقدامات تأمینی و تربیتی، زندان و مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی می باشد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۵	فصل اول: کلیات
۶	۱-۱- تعریف
۶	۱-۱-۱- حقوق بشر
۸	۱-۱-۲- مقررات اجرائی
۹	۱-۱-۳- مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی
۹	۱-۱-۳-۱- اقدامات تأمینی و تربیتی
۱۰	۱-۱-۳-۲- قانون اصلاح و تربیت
۱۰	۱-۱-۳-۳- اردوگاه کاردرمانی
۱۲	۱-۱-۴- زندان
۱۳	۱-۱-۴-۱- زندان بسته
۱۳	۱-۱-۴-۲- مراکز حرفه آموزی و اشتغال
۱۴	۱-۱-۴-۳- بازداشتگاه
۱۴	۱-۲- تاریخچه
۱۸	فصل دوم: قواعد حقوق بشر مربوط به زندانیان در اسناد بین المللی
۱۹	۱-۲- قواعد عام حقوق بشر
۱۹	۱-۱-۲- اعلامیه جهانی حقوق بشر
۲۰	۱-۲-۲- میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی
۲۲	۱-۲-۳- میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
	یک
۲۳	۱-۲-۴- پروتکل های الحاقی به میثاق حقوق مدنی و سیاسی

- ۲-۲-۲- قواعد خاص حقوق بشر ۲۳
- ۱-۲-۲- کنوانسیون منع شکنجه و مجازات و رفتار بی رحمانه، غیرانسانی و تحقیرآمیز ۲۳
- ۲-۲-۲- اعلامیه حذف خشونت علیه زنان ۲۴
- ۳-۲-۲- کنوانسیون حقوق کودک ۲۵
- ۴-۲-۲- مقررات سازمان ملل برای حمایت از نوجوان های محروم از آزادی ۲۷
- ۵-۲-۲- مجموعه اصول حمایت از اشخاصی که به هر نحوی از انحاء در بازداشت یا زندان هستند ۳۰
- ۶-۲-۲- اصول اساسی رفتار با زندانیان ۳۲
- ۷-۲-۲- قواعد استاندارد حداقل در زمینه نحوه برخورد با زندانیان ۳۲
- ۸-۲-۲- مجموعه قواعد رفتاری مقامات مجری قانون ۳۵
- فصل سوم: قواعد حقوق بشر مربوط به زندانیان در مقررات داخلی** ۳۷
- ۱-۳- قواعد حقوق بشری در مورد زندانیان در قوانین عمومی کشور ۳۸
- ۱-۱-۳- قانون اساسی ۳۸
- ۲-۱-۳- قانون مجازات اسلامی ۴۳
- ۳-۱-۳- قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری ۴۷
- ۴-۱-۳- قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی ۵۳
- ۲-۳- قواعد حقوق بشری در مورد زندانیان در قوانین خاص کشور ۵۵
- ۱-۲-۳- آیین نامه اجرائی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور ۵۵
- ۲-۲-۳- آیین نامه اجرائی سازمان کانون اصلاح و تربیت ۶۲
- ۳-۲-۳- آیین نامه مراکز مراقبت بعد از خروج ۶۴
- ۴-۲-۳- آیین نامه اجرائی مددکاری اجتماعی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور ۶۵

دو

- ۵-۲-۳- آیین نامه شورای برنامه ریزی و مدیریت بهداشت روان و اصلاح رفتار زندانیان کشور ۶۷
- ۶-۲-۳- آیین نامه سجل قضایی ۶۸
- ۷-۲-۳- آیین نامه اجرائی بازداشتگاه های موقت ۶۹

- ۷۰-۲-۳-۸- آیین نامه اجرائی نحوه بازداشتگاه های امنیتی
- ۷۱-۲-۳-۹- آیین نامه اجرائی ایجاد و اداره بازداشتگاه های ویژه متهمان جرائم خاص
- ۷۲-۲-۳-۱۰- آیین نامه نحوه تفکیک و طبقه بندی زندانیان
- ۷۴-۲-۳-۱۱- آیین نامه کمیسیون عفو و تخفیف مجازات محکومین
- ۷۷-۲-۳-۱۲- اساس نامه انجمن های حمایت زندانیان
- ۷۸-۲-۳-۱۳- دستورالعمل تشکیل دفتر امور زندانیان
- ۸۰-۲-۳-۱۴- بنگاه تعاون و حرفه آموزی
- ۸۱-۲-۳-۱۵- شیوه نامه اجرائی نحوه ارشاد و رسیدگی به پرونده های مطالبه مهریه واعسار

فصل چهارم: تطبیق مصادیق حقوق بشرفراد محروم از آزادی در اسناد بین المللی با حقوق

داخلی و اجرای آن در زندان های اصفهان ۸۳

- ۸۴-۱-۴- چگونگی ورود و تحمل حبس
- ۸۴-۱-۱-۴- دفاتر مربوطه و پذیرش
- ۸۴-۱-۱-۱-۴- مطالعه تطبیقی
- ۸۶-۱-۱-۲- پذیرش و دفاتر در زندان های اصفهان
- ۸۶-۱-۲-۱-۴- معاینه پزشکی زندانیان جدید
- ۸۶-۱-۲-۱-۴- مطالعه تطبیقی
- ۸۷-۱-۲-۲-۱-۴- معاینه پزشکی در زندان های اصفهان
- ۹۰-۱-۳-۱-۴- طبقه بندی زندانیان

سه

- ۹۱-۱-۳-۱-۴- مطالعه تطبیقی
- ۹۱-۱-۳-۲-۱-۴- طبقه بندی در زندان های اصفهان
- ۹۲-۱-۴-۱-۴- حفظ کرامت و شئون انسانی
- ۹۲-۱-۴-۱-۴- مطالعه تطبیقی
- ۹۳-۱-۴-۲-۱-۴- حفظ کرامت انسانی در زندان های اصفهان

- ۴-۱-۵- پوشاک و وسایل خواب
- ۴-۱-۵-۱- مطالعه تطبیقی
- ۴-۱-۵-۲- پوشاک و وسایل خواب در زندان های اصفهان
- ۴-۱-۶- تغذیه ۹۷
- ۴-۱-۶-۱- مطالعه تطبیقی ۹۷
- ۴-۱-۶-۲- تغذیه زندانیان اصفهان ۹۸
- ۴-۱-۷- فعالیت های ورزشی ۹۹
- ۴-۱-۷-۱- مطالعه تطبیقی
- ۴-۱-۷-۲- وضعیت ورزش در زندان های اصفهان ۱۰۰
- ۴-۱-۸- آماده سازی برای بازگشت به جامعه..... ۱۰۱
- ۴-۱-۸-۱- مطالعه تطبیقی ۱۰۱
- ۴-۱-۸-۲- وضعیت زندان های اصفهان ۱۰۲
- ۴-۱-۹- کار و حرفه آموزی ۱۰۳
- ۴-۱-۹-۱- مطالعه تطبیقی ۱۰۳
- ۴-۱-۹-۲- کار و حرفه آموزی در زندان های اصفهان ۱۰۸
- ۴-۱-۱۰- تعلیم و تربیت ۱۱۰

چهار

- ۴-۱-۱۰-۱- مطالعه تطبیقی ۱۱۰
- ۴-۱-۱۰-۲- تعلیم و تربیت در زندان های اصفهان..... ۱۱۲
- ۴-۱-۱۱- فعالیت های فرهنگی ۱۱۲
- ۴-۱-۱۱-۱- مطالعه تطبیقی ۱۱۲
- ۴-۱-۱۱-۲- فعالیت های فرهنگی در زندان های اصفهان ۱۱۴
- ۴-۱-۱۲- مراقبت های پزشکی ۱۱۹
- ۴-۱-۱۲-۱- مطالعه تطبیقی ۱۱۹

- ۱۲۰ ۱-۱۲-۲-۴- مراقبت های پزشکی در زندان های اصفهان
- ۱۲۴ ۲-۴- ارتباط با دنیای بیرون از زندان
- ۱۲۶ ۱-۲-۴- ملاقات
- ۱۲۶ ۱-۱-۲-۴- مطالعه تطبیقی
- ۱۲۷ ۲-۱-۲-۴- ملاقات در زندان های اصفهان
- ۱۲۸ ۲-۲-۴- مرخصی
- ۱۲۸ ۱-۲-۲-۴- مطالعه تطبیقی
- ۱۳۱ ۲-۲-۲-۴- مرخصی در زندان های اصفهان
- ۱۳۳ ۳-۲-۴- کتاب، روزنامه، رادیو، تلویزیون
- ۱۳۳ ۱-۳-۲-۴- مطالعه تطبیقی
- ۱۳۱ ۲-۳-۲-۴- وضعیت رسانه های گروهی در زندان های اصفهان
- ۱۳۶ ۴-۲-۴- آزادی محکوم
- ۱۳۶ ۱-۴-۲-۴- مطالعه تطبیقی
- ۱۳۷ ۲-۴-۲-۴- آزادی محکومان در زندان های اصفهان

پنج

- ۱۳۷ ۵-۲-۴- فوت محکوم و بیماری های لاعلاج
- ۱۳۷ ۱-۵-۲-۴- مطالعه تطبیقی
- ۱۳۸ ۲-۵-۲-۴- فوت و بیماری محکومان در زندان های اصفهان
- ۱۳۹ ۶-۲-۴- شکایت و اعتراض نسبت به شرایط بازداشت و زندان
- ۱۳۹ ۱-۶-۲-۴- مطالعه تطبیقی
- ۱۴۰ ۲-۶-۲-۴- چگونگی رسیدگی به اعتراضات در زندان های اصفهان
- ۱۴۴ فصل پنجم: نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات
- ۱۴۵ ۱-۵- نتیجه گیری
- ۱۵۰ ۲-۵- ارائه پیشنهادات

۱۵۶ پیوست ها

۱۷۱ منابع

شش

مقدمه:

هر فردی که از مادر متولد می شود دارای حقوقی می باشد که باید مورد احترام همه باشد و از تضييع حقوق هر شخصي به هر نحوي جلوگیری شود، حال وقتی شخصی در راستای تضييع این حقوق می بایست مجازات گردد و عنداللزوم آزادی این شخص سلب گردد و به مراکز مخصوصی مثلاً زندان اعزام گردد، این شخص نیز یک انسان می باشد و این انسان نیز در آن مرکز دارای حق و حقوقی می باشد و نباید این حقوق نادیده گرفته شود و لذا افراد محروم از آزادی مخصوصاً به جهت اینکه در اماکنی هستند که زیاد مورد روئت و نظارت قرار نمی گیرند لذا می بایست به این افراد به طرق مختلف توجه خاص صورت گیرد تا از تضييع حقوق این افراد جلوگیری شود، لذا تمامی کشورها و همچنین جامعه بین المللی قواعد خاص و مقررات ویژه ای را برای این افراد مد نظر قرارداده و تصویب نموده اند و در کشور ایران نیز مقررات خاصی برای این افراد در قوانین مختلف وجود دارد و برای بررسی اینکه این قواعد کشور با قواعد بین المللی تطابق لازم دارد یا خیر و چگونگی اجرای آن نیاز به تحقیق و مطالعه خاص احساس گردید که در رساله حاضر به آن پرداخته شده است.

پس از بررسی و تطابقات لازم در حوزه بین المللی و داخلی و چگونگی اجرای آن در زندان ها و مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی نتیجه گیری شده است و پیشنهاداتی جهت اصلاح قوانین و چگونگی اجرای این قوانین در مراکز مربوط صورت گرفته است. و علت بررسی موضوع احساس عدم اجرای قوانین حاضر در مراکز مربوطه بوده است و لذا موضوع مذکور انتخاب و مبادرت به بررسی و تحقیق در این خصوص گردیده است.

۱- تعریف مسأله:

با توجه به وجود یک سلسله قواعد بین المللی و حقوق بشری در خصوص چگونگی مجازات زندان و اقدامات تأمینی و تربیتی و نیز وجود آیین نامه اجرائی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی و آیین نامه اجرایی سازمان کانون اصلاح و تربیت که چگونگی اجرای مجازات زندان را در کشور تبیین می کند. مسئله اصلی این تحقیق این است که اجرای مجازات زندان و اقدامات تأمینی و تربیتی در

کشور تا چه اندازه با این قواعد بین المللی هماهنگی دارد و یا بر خلاف آن مقررات می باشد. و مطالعه موردی این تحقیق در زندان مرکزی اصفهان، کانون اصلاح و تربیت اصفهان و اردوگاه کاردرمانی و حرفه آموزی زندانیان و زندان های چند شهرستان این استان می باشد.

۲- سوال های اصلی تحقیق:

۱ - ۲ - سوال های اصلی این تحقیق این است که قواعد حقوق بشری (اسناد بین المللی) ناظر بر حقوق افراد محروم از آزادی کدام اند؟

۲- ۲ - قواعد لازم الاجرا در خصوص مجازات زندان و اقدامات تأمینی و تربیتی در کشور ایران چه اسنادی هستند؟

۲ - ۳ - در مقایسه قواعد بین المللی و حقوق بشری با مقررات الزام آور کشور ما در زمینه اجرای مجازات زندان و اقدامات تأمینی و تربیتی چه تفاوت ها و اشتراک هایی وجود دارد؟ این قواعد و مقررات در عمل چگونه اجرا می شوند؟

۲ - ۴ - این قواعد و مقررات در عمل چگونه اجرا می شوند؟

۳- فرضیه ها:

۳-۱- به نظرمی رسد اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و مقررات حمایت از اطفال محروم از آزادی و چند سند دیگر مقرراتی در این زمینه داشته باشند.

۳-۲- و همچنین به نظر می رسد علاوه بر قانون اساسی آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی و آیین نامه اجرایی سازمان کانون اصلاح و تربیت باید مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

۳-۳- آنچه در ظاهر به نظر می رسد این است که مقررات داخلی تطابق لازم، (نه کافی) را با مقررات بین المللی دارد، ولی در عمل این مقررات به طور صحیح اجرا نمی گردد.

۳-۴- به نظر می رسد که در عمل این مقررات به طور صحیح و کامل منطبق بر قوانین اجرا نمی گردد.

۴- پیشینه تحقیق:

سابقه تحقیق معین مطالعاتی که در این خصوص صورت گرفته باشد زیاد وجود ندارد و فقط کتاب حقوق بشر در نظام کیفری و زندان ها نوشته، آقایان محمد گودرزی و مظفر الوندی از انتشارات راه تربیت تهران وجود دارد.

۵- اهداف تحقیق:

۵-۱- شناخت قواعد حقوق بشر در خصوص زندان و اقدامات تأمینی و تربیتی و همچنین مقایسه تطبیقی مقررات داخلی.

۵-۲- مقایسه تطبیقی مقررات داخلی با مقررات بین المللی در این زمینه.

۵-۳- رفع کمبودها و نواقصی که به لحاظ قانونی و اجرایی در این زمینه وجود دارد.

۶- چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟

حرکت در جهت اصلاح قوانین از طرف مجلس شورای اسلامی و تطابق مقررات داخلی با مقررات بین المللی و در نتیجه حفظ حیثیت جمهوری اسلامی ایران در برابر جامعه بین المللی، حفظ حقوق افراد محروم از آزادی و جلوگیری از مجازات مضاعف آنها و اصلاح ساختار مراکز مربوطه.

۷- استفاده کنندگان از نتیجه پایان نامه (اعم از مؤسسات آموزشی، پژوهشی، دستگاه های اجرایی و غیره)؟

مجلس شورای اسلامی، قضات محاکم کیفری وقضات ناظر زندان و اجرای احکام، و قضات دادگاه های اطفال، وکلای دادگستری در جهت تذکر نقض مقررات، مسئولین زندان و خود افراد زندانی و دانشجویان.

۸- روش انجام تحقیق:

توصیفی، تحلیلی، اول جمع آوری سپس توصیف و در نهایت تحلیل داده ها و نتیجه گیری می باشد.

۹- روش و ابزارگرد آوری اطلاعات:

کتاب خانه ای: منابع مکتوب شامل کتاب، مجلات، مقالات و پایان نامه ها... .
روش میدانی: پرسش نامه، مصاحبه، مراجعه به مراکز مربوطه و مشاهدات عینی.

۱۰- جامعه آماری و تعداد نمونه:

زندان مرکزی اصفهان، اردوگاه کاردرمانی و حرفه آموزی زندانیان ، کانون اصلاح و تربیت اصفهان ، زندان های گلپایگان، خوانسار، داران و نائین.

۱۱- روش نمونه گیری:

نمونه گیری اتفاقی و چند نمونه، زندان مرکزی اصفهان و اردوگاه کاردرمانی و حرفه آموزی زندانیان، کانون اصلاح و تربیت اصفهان و زندان گلپایگان ، خوانسار، داران و نائین به عنوان جمعیت آماری انتخاب و سپس پرسش نامه در هر زندان به طور تصادفی به تعدادی از افراد تحویل خواهد شد ودر نتیجه تعمیم آمار به دست آمده به کل جمعیت .

۱۲- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات:

با توصیف و سنجش اطلاعات به دست آمده از پرسش نامه ها مشاهده های حضوری و مصاحبه های انجام شده با مسئولین، توصیف و پویش مصاحبه ها.

فصل اول :

کلیات

در این فصل ابتدا به تعریف واژگان کلیدی و سپس تاریخچه مختصری از قوانین مربوط به زندان در ایران پرداخته می شود.

۱-۱- تعریف

۱-۱-۱- حقوق بشر

در کتب مربوط به حقوق بشر تعاریفی از حقوق بشر صورت پذیرفته است که در این قسمت بدواً چند تعریف از کتب و حقوقدانان مختلف ارائه و سپس با جمع بندی سعی می شود تعریفی ارائه شود. حقوق بشر در ترمینولوژی حقوق بدین نحوه تعریف شده است «مجموعه حقوقی که به سکنه یک کشور اعم از بیگانه و تبعه در مقابل دولت داده شود در مسأله حقوق بشر امرتابعیت نباید دخالت داده شود زیرا این حداقل حقوقی است که انسان در هر جا که هست باید دارا باشد. در همین معنی حقوق انسان هم به کار می رود»^۱، حقوق انسان نیز بدین صورت تعریف می شود «ترجمه اصطلاح Droit de

۱- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، کتاب خانه گنج دانش، تهران، چاپ یازدهم، ۱۳۸۰، ص ۲۳۱،

I home است: همه افراد از جهت انسانیت دارای حداقل حقوقی هستند که ربطی به حیثیت و تابعیت یا مذهب یا نژاد یا رنگ یا جنس آنها ندارد و آنها را حقوق انسان می نامند کمیت این حقوق بستگی به طرز فکراکثرت یک ملت و تمدن و سوابق تاریخی آن دارد ضابطه خاصی که معرف کمیت مذکور باشد وجود ندارد و دول در روابط بین المللی میل دارند که این حداقل حقوق را رعایت کنند^۱. در تعریف ارائه شده به دو نکته می بایست عنایت نمود که این تعریف حقوق بشر را حداقل حقوق برای انسان به جهت انسان بودنش و همچنین بدون در نظر گرفتن تابعیت یا مذهب و نژاد و... می داند و لذا از این تعریف بر می آید که برای تمامی انسان ها می بایست حقوق بشر یکسان و حداقلی وجود داشته باشد و رعایت گردد.

حقوقدان دیگری در کتاب خویش در راستای تعریف حقوق بشر، جلوه های متفاوتی از حقوق بشر را به شرح ذیل برمی شمارد و تعریف می نماید. و « از نظر هستی شناختی، حقوق بشر، با تبیین جایگاه آزادی، به عنوان حق، در رابطه انسان و مردم قابل تعریف است. این تعریف مشتمل بر ارائه آزادی به منزله قدرت فرد حاکم بر سرنوشت خویش می باشد که براساس آن، انسان شخصاً ابتکار عمل در رفتار خود را داراست، همچنین او در برخورداری از آزادی، قادر به مقاومت در مقابل هر گونه جبرگرایی است^۲ ». در ادامه تعریف سیاسی حقوق بشر ارائه می گردد « اوصاف دو گانه یاد شده انسانی (استقلال و مشارکت) فرایندی به نام جامعه سیاسی را به همراه آورده است که در آن درخشش اصالت فرد و اصالت جامعه و در نتیجه روابط دوگانه فرد انسانی با قدرت حاکم، با مفهوم سیاسی خود، جلب توجه می کند^۳ ». و همچنین مفهوم سیاسی حقوق بشر و حقوق بشر و قدرت عمومی را در این راستا تبیین می نماید. و سپس تعریف حقوقی حقوق بشر بدین شرح ارائه می نماید «حقوق بشر عبارت از مجموعه امتیازات متعلق به افراد یک جامعه و مقرر در قواعد موضوعه است که افراد به اعتبار انسان بودن و در روابط خود با دیگر افراد جامعه و با قدرت حاکم، با تضمینات و حمایت های لازم، از آن برخوردار می باشند^۴ ». و لذا با توجه به تعریف های فوق ملاحظه می گردد که انسان به عنوان محور تعریف مورد توجه و لحاظ قرار گرفته است. و چون شخص انسان دارای حداقل حقوقی می باشد و این حقوق می بایست شناسایی گردد و مورد احترام قرار گیرد لذا این حقوق را حقوق بشر می نامند. و در نتیجه نمی توان آن را محدود به افراد خاصی، منطقه خاص و شرایط خاصی نمود. و شامل تمامی انسان ها می گردد. و وقتی وارد حوزه های خاص مثل حقوق کودکان، حقوق زنان و یا حقوق افراد محروم از آزادی می شویم می بایست حداقل این حقوق رعایت شود. و چون این افراد و گروه ها دارای شرایط خاص می باشند، این شرایط نیز در جهت تأمین حقوق

۲- همان منبع، ص ۲۳۱

۱- هاشمی، سید محمد، حقوق بشر و آزادی های اساسی، نشر میزان، تهران، چاپ اول، پائیز ۱۳۸۴، ص ۷.

۲- همان منبع، ص ۸.

۳- همان منبع، ص ۱۲.

آنها مد نظر قرار گیرد و نه تنها از حداقل حقوق نگاهد بلکه حقوق ویژه ای نیز به آنها تعلق بگیرد. و لذا می توان حقوق بشر را بدین نحوه تعریف نمود هر چند که ارائه تعریف جامع و مانع با توجه به گستره زیاد این حوزه و لزوم رعایت حقوق افراد و گروه های خاص با در نظر گرفتن تغییر زمان و پیشرفت های دنیا مشکل می باشد، ولی به طور کلی می توان گفت: حقوق بشر حداقل حقوقی است که به یک شخص بدون در نظر گرفتن، تابعیت، نژاد، مذهب، رنگ یا جنس با در نظر گرفتن شرایط خاص آن شخص به وی تعلق می گیرد». این تعریف علاوه بر آنکه حداقل حقوق برای تمامی انسان ها را در خود جای داده است گروه های ویژه نیز به جهت اینکه نیاز به حمایت های ویژه می باشند را در بر می گیرد و لذا به نظر می رسد که این تعریف جامع باشد و تعریف مناسبی باشد. همان طور که احد از حقوقدانان در این باره می نویسد «حقوق بشر ناظر به حقوقی است که هر انسان به حکم انسان بودن خود از آنها برخوردار می گردد. این دسته از حقوق انسانی می تواند فردی، جمعی، نسلی و جهانی باشد. به این معنا که لزوماً ناظر به وضعیت فرد و زمان و مکان خاص او نباشد بلکه ممکن است این حقوق همراه با توسعه جوامع بشری توسعه یابد، از مرحله اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و مدنی عبور کرده یک سلسله حقوق دیگری را که معطوف به هستی مجموعه انسان ها است در قالب حقوق همبستگی، جهانی، محیط زیست و امثال آن را شامل شود که دیگر لزوماً در انحصار نسل خاصی از بشر نیستند و حقوقی برای نسل های آتی را نیز در بر می گیرد، حقوق بشر امروزی که در قالب منشور و میثاق ها ظهور کرده، فارغ از دغدغه های ملی دولت ها به ترسیم حقوق افراد، پرداخته است عنایت به اقتضائات درونی هر دولت- ملت می تواند تزییقاتی در گستره این حقوق هم از نظر کمی و هم از نظر کیفی - فراهم آورد^۱». و در جای دیگر آمده است، حقوق بشر مجموعه ای از قواعد و ارزش های لازم الاجرا است که در برهه ای از زمان، وجدان جمعی یک جامعه آن را لازمه شأن انسان می داند. اصولاً این قواعد از حقوق ذاتی و طبیعی بشر، نشأت گرفته اند و اولین شرط تحقق حقوق بشر و وجود آن در جامعه، اصل حاکمیت قانون است که آن نیز زیربنای ایجاد نظام حقوق در یک جامعه سامان یافته است^۲.

۱-۱-۲ - مقررات اجرایی

کلمه مقررات در ترمینولوژی حقوق به «الف- بمعنی عام شامل قانون- تصویب نامه- آیین نامه- بخشنامه و هرچه که ضمانت اجراء داشته باشد. ب- بمعنی خاص در مقابل قانون (بمعنی اخص)

۱- جاوید، محمد جواد، چیستی و چرایی حقوق شهروندی: از نظریه تا قانون، مجله حقوقی دادگستری، تهران، شماره ۵۸، بهار ۱۳۸۶، ص ۲۸،
۲- حبیب زاده، محمد جعفر، و توحیدی فرد، محمد، قانون مداری در قلمرو حقوق کیفری، تهران، نشر دادگستر، چاپ اول، بهار ۱۳۸۶، ص ۳۵،

استعمال می شود.^۱» و کلمه اجرا در همین قانون بدین نحوه تعریف شده است «در اصطلاح بکاربردن قانون یا بکار بستن احکام دادگاه ها یا مراجع رسیدگی اداری یا اسناد رسمی را گویند^۲». ولی کلمه مقررات اجرائی به طور خاص تعریف نشده است و منظور ما در این تحقیق از مقررات اجرائی، مقرراتی است که در عمل به اجرا در می آید، که مسلماً می بایست با مقررات مصوب و قابل اجرا در سازمان زندان ها منطبق باشد و یا اینکه به هر حال با در نظر گرفتن مقررات مصوب، این مقررات در سطح پایین تری در عمل اجرا گردد.

۱-۱-۳- مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی

مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی وفق ماده ۱۴ آیین نامه اجرائی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۲۰ آذر ۱۳۸۴ «مؤسسه هایی هستند که در آنجا متهمان و محکومان قبل و بعد، یا ضمن اجرای مجازات یا مستقل از آن تا رفع حالتی که آنها را در آینده در مظان ارتکاب جرم قرار می دهد، به حکم یا قرار کتبی مراجع قضایی نگهداری می شود». که می تواند شامل کانون اصلاح و تربیت، موسسه کاردرمانی و حرفه آموزی، زندان و... باشد که به جای خود از هر یک بحث خواهد شد. و در این قسمت ابتدا اقدامات تأمینی و تربیتی را تعریف و سپس مراکز مربوطه را تعریف می نمایم.

۱-۱-۳-۱- اقدامات تأمینی و تربیتی

در ماده یک قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۲ اردیبهشت ۱۳۳۹ بدین نحوه تعریف شده است «تدابیری که دادگاه برای جلوگیری از تکرار جرم (جنحه یا جنایت) درباره مجرمین خطرناک اتخاذ می کند. در مورد اقدامات تأمینی و تربیتی تعاریف متعددی از حقوقدانان ارائه گردیده است که به برخی از آنها اشاره می شود. ۱- «اقدامات تأمینی عبارت است از یک رشته وسایل دفاع اجتماعی که به حکم قانون و توسط قاضی و بر اثر وقوع جرم، متناسب با وضع مزاجی و استعداد و منش و سوابق فرد خاطی و خطرناک به کار برده می شود تا او بهبود یابد و با اجتماع سازگار گردد و دست به تکرار جرم نزند^۳» و حقوقدان دیگری اعلام می دارد «مجازات دفاع جامعه را تأمین نمی کند. باید برای جلوگیری از زیان حالات خطرناک تدابیری اندیشید، این تدابیر را اقدامات تأمینی نامند^۴» و یا نویسنده دیگری مقرر داشته است «اقدامات تأمینی و تربیتی عبارت است از یک سلسله تدابیر و راه کارهایی که جهت

۳- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، کتاب خانه گنج دانش، تهران، چاپ یازدهم، ۱۳۸۰، ص ۶۷۹

۴- همان منبع، ص ۹

۱- سید مهدی کی نیا، مبانی جرم شناسی، ج ۱، ص ۱۶۵۲. به نقل از رهامی، محسن، اقدامات تأمینی و تربیتی، تهران، نشر میزان، چاپ اول، تابستان ۱۳۸۱، ص ۲۲

۲- باهری، محمد، حقوق جزای عمومی، مجمع علمی و فرهنگی مجد، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۰، ص ۴۹۵.

پیشگیری از وقوع جرم توسط مجرمین خطرناک و اصلاح و تربیت بزهکاران به حکم قانون و از سوی محاکم قضایی اعمال می گردد^۱ و لذا با تعاریف فوق الذکر ملاحظه می گردد که این اقدامات جنبه پیشگیری و بازدارنده داشته و ناظر به آینده می باشد و می بایست طبق قانون برای مجرمین خطرناک به کار گرفته شود و می توان این اقدامات را برای افراد غیرمسئول نیز به کار گرفت

تا حالت خطرناک آنها برای جامعه از بین برود. و تنها هدف اقدام تأمینی پیشگیری از وقوع جرم است و هدف از آن مکافات عمل نیست^۲. و لذا اقدامات تأمینی تدابیری است که از طرف دادگاه برای افرادی که حالت خطرناک دارند و برای جامعه تهدید می باشند جهت جلوگیری از تکرار جرم اتخاذ می شود.

۱-۳-۲- قانون اصلاح و تربیت

در ماده یک آیین نامه اجرائی سازمان قانون اصلاح و تربیت مصوب ۱۳۴۷/۷/۹ با اصلاحات بعدی آمده است «قانون اصلاح و تربیت مرکزی است که نگاهداری، تهذیب و تربیت اطفالی را که برحسب مقررات قانون دادگاه اطفال بزهکار مصوب ۱۳۳۸ به آن سپرده می شود برعهده خواهد داشت» که در قانون تشکیل دادگاه اطفال بزهکار مصوب ۱۳۳۸/۹/۱۰ در ماده ۲۲ این قانون برای اجرای قانون مقرر شده است که می بایست قانون اصلاح و تربیت تأسیس گردد. و در ماده ۲۳ این قانون اصلاح و تربیت را به سه قسمت تقسیم کرده است: قسمت اول- قسمت نگاهداری موقت، قسمت دوم- قسمت اصلاح و تربیت، قسمت سوم- زندان، و مقرر شده است اطفالی که هنوز درباره آنان از طرف دادگاه تصمیمی اتخاذ نشده به قسمت اول اعزام خواهند گردید و اطفالی که در مورد آنان تصمیم اعزام به قانون اصلاح و تربیت اتخاذ شود برحسب مورد به قسمت دوم یا سوم اعزام خواهند گردید و در هر قسمت محل نگاهداری دختران از محل پسران مجزا خواهد بود. و لذا با توجه به مقررات فوق الذکر قانون اصلاح و تربیت برای نگاهداری و تهذیب و تربیت اطفال می باشد و در ماده ۱۷ آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۲۰ آذر ۱۳۸۴ آمده است «قانون اصلاح و تربیت مرکزی است که اطفال و نوجوانان بزهکار کمتر از ۱۸ سال تمام در آنجا برای اصلاح، تربیت و آموزش نگهداری می شوند». قانون اصلاح و تربیت مکانی است که برای نگاهداری اشخاصی کمتر از ۱۸ سال در نظر گرفته شده است و می توان بدین شرح قانون اصلاح و تربیت را تعریف نمود: مرکزی است که نگاهداری، تهذیب و تربیت افراد کمتر از ۱۸ سال تمام را طبق دستور یا حکم مقام قضایی برعهده می گیرد و دستور و حکم مقام قضایی این محل هارا از محل هایی که از طرف سازمان بهزیستی و یا مراکز حمایتی دیگر تشکیل شده است مجزا می نماید.

۳- رهامی، محسن، اقدامات تأمینی و تربیتی، نشرمیزان، تهران، چاپ اول، تابستان، ۱۳۸۱، ص ۲۵
۱- اردبیلی- محمد علی- حقوق جزای عمومی، جلد دوم، بنیاد حقوقی میزان، تهران، چاپ هجدهم، پاییز ۱۳۸۷، ص ۱۳۵

اردوگاه یا موسسه کاردرمانی مرکزی است برای نگهداری متهمان و محکومان جرائم مواد مخدر و اعتیاد، این تعریفی است که در ماده ۱۲ آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی از اردوگاه شده است لذا با توجه به این دیدگاه که افراد معتاد بیمار می باشند و مجرم نمی باشند از نگهداری این افراد در مراکزی به غیر از زندان می تواند هم برای حفظ آبروی آنها و خانواده آنها مؤثر باشد و هم اینکه در راستای ترک اعتیاد آنها مؤثر واقع گردد و در صورتی که به طور دقیق مدیریت شود می توان در بازگشت این افراد به جامعه با در دست داشتن یک شغل یا حرفه تأثیرگذار باشد.

بدیهی است اشتغال به کار مفید و مولد علاوه بر این که می تواند در آمد مختصری را برای افراد زندانی بویژه زندانیان بی بضاعت در برداشته باشد. آثار مثبت دیگری را نیز در پی خواهد داشت از یکسو مانع از گذران بیهوده وقت زندانیان و آفت های مختلف ناشی از این امر خواهد شد و از سوی دیگر به تقویت احساس خود ارزشمندی زندانیان کمک خواهد شد^۱.

به طور کلی می توان جرائم مواد مخدر را به سه دسته تقسیم کرد ، مصرف مواد مخدر و اعتیاد به آن ، قاچاق مواد مخدر و جرائم مرتبط با دو دسته پیشین که در هر دسته نیز می توان جرائم علیه اموال و اشخاص نیز بررسی نمود که مسلماً رفتار با هر یک از این گروهها و هر مجرم با توجه با نوع جرم آن متفاوت خواهد بود و نمی توان همه آنها را به عنوان متهمان و محکومان جرائم مخدر در یک محل و در یک مؤسسه کاردرمانی و حرفه آموزی و با یک شیوه اداره نمود.

در ماده ۱۵ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۳۶۷/۸/۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام مقرر شده است « اعتیاد جرم است ولی به کلیه معتادان اجازه داده می شود به مراکز مجازی که از طرف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مشخص می گردد مراجعه و نسبت به درمان و بازپروری خود اقدام نمایند.

تبصره ۱- معتادان مذکور در طول مدت درمان و بازپروری از تعقیب کیفری جرم اعتیاد معاف می باشند.

تبصره ۲- هزینه های تشخیص، درمان، دارو و بازپروری توسط شخص معتاد براساس تعرفه های

مصوب به واحدهای ذیربط پرداخت می شود و هزینه های مربوط به معتادان بی بضاعت هر سال توسط دولت تأمین خواهد شد.

۱- طغرانگار، حسن، علوم جنایی، جلد دوم، گزیده مقالات آموزشی برای ارتقاء دانش دست اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران، انتشارات سلسبیل، قم، چاپ اول، بهار ۱۳۸۴، ص ۱۸۸.

تبصره ۳- دولت مکلف است برای احیاء و ایجاد اردوگاه های بازپروری معتادین به مواد مخدر اقدام لازم را به عمل آورد». و در ماده ۴۲ این قانون آمده است « به قوه قضائیه اجازه داده می شود که بخشی از محکومان مواد مخدر را به جای زندان در اردوگاه های خاص (با شرایط سخت و عادی) نگهداری نماید. دولت موظف است اعتبارات و تسهیلات و مقررات لازم را برای تهیه و اداره این اردوگاه ها در ظرف مدت یک سال تأمین کند.

(تبصره ۱- اداره این اردوگاه ها به عهده قوه قضائیه است).

(تبصره ۲- دادگاه ها می توانند به جای کیفر حبس کیفر توقف در اردوگاه ها را برای محکومین معین نمایند)». و لذا با توجه به مواد قانونی فوق الذکر ملاحظه می گردد که برای تأمین این اردوگاه ها هم در قوانین و هم در آیین نامه سازمان زندان ها مورد نظر قانون گذار قرار گرفته است.

۱-۱-۴- زندان

« وجود انواع زندان های بسته، زندان های نیمه باز، زندان های باز، موسسات صنعتی و کشاورزی و خدماتی وابسته به زندان ها، کانون های اصلاح و تربیت، بیمارستان های مجرمان غیرمسئول تبعید گاه های مجرمان به عادت، مراکز معالجه معتاد به استعمال الکل و مواد مخدر و مراکز مراقبت پس از خروج، نشانگر این حقیقت است که در کشور ما با وجود امکانات محدود، اجرای مجازات حبس با روش های به نسبت پیشرفته تری انجام می گیرد^۱ ». وفق ماده ۵ آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور زندان ها به زندان بسته، مراکز حرفه آموزی و اشتغال که خود شامل موسسه های حرفه آموزی و کاردرمانی (اردوگاه) است تقسیم می شوند.

«زندان عبارت است از اتاق تاریک، مرطوب و کثیفی که در آن جز غل و زنجیر برای گردن و پشه و گل و شپش و ساس برای اذیت دیگر چیزی پیدا نمی شود، در بیست و چهار ساعت شبانه روز پنج سیرنان خشک به هر یک می دهند، آب خیلی کم و به ندرت می دهند برای اینکه محتاج به ادرار نگردند^۲». این تعریفی است که یکی از نویسندگان از زندان ارائه داده است که در حال حاضر اصلا

قابل قبول نمی باشد که در ادامه تعریف زندان خواهد آمد.

در قرآن کریم بیشترین بحث درباره زندان و زندانی در سوره یوسف آمده است و با کلمه سجن و مشتقات آن آمده است و در سوره مبارکه یوسف کلمه « السجّن » در آیات ۳۳، ۳۶، ۳۹، ۴۱، ۴۲ و ۱۰۰ به کار رفته است و کلمه « یُسجَنَ » در آیه ۲۵ و « لَیُسجَنَنَّ » در آیه ۳۲ استعمال شده است. و

۱- آخوندی، محمود، آیین دادرسی کیفری، تهران، انتشارات فرهنگ و ارشاد اسلامی، ج سوم، ۱۳۶۸، ص ۸۳
۲- کرمانی، ناظم الاسلام، تاریخ بیداری ایرانیان، جلد اول، ص ۱۷۰ و جلد دوم ص ۱۹۶ به بعد، به نقل از آشوری، محمد، جایگزین های زندان یا مجازات های بینابین، تهران، نشر گرایش، چاپ اول، ۱۳۸۲، ص ۱۴